

2. Васюренко О. В. Ризик як складова економічних процесів / О. В. Васюренко, О. В. Таран // Фінанси України, 2005 р. – № 7. – 568 с.
3. Євченко Н. Г. Планування обсягу депозитних ресурсів банку на основі сегментації клієнтської бази [Текст] / Н. Г. Євченко // Фінансово-кредитний механізм активізації інвестиційного процесу : збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції до 15-ї річниці створення кафедри банківських інвестицій (3 листопада 2011 р.) / ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана». – К., 2011. – С. 158-161.
4. Єпіфанов А. О. Операції комерційних банків : навч. посібн. / А. О. Єпіфанов, Н. Г. Маслак, І. В. Сало. – Суми : Університетська книга, 2007. – 523 с.
5. Банківські ризики ; Примостка Л. О. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nie/2012_2/032-037.pdf
6. Статистика Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=65162&cat_id=36674
7. Закон України «Про банки і банківську діяльність» № 2121-III від 07.12.2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
8. Ключові тенденції розвитку банківської системи. Національне рейтингове агентство «Рюрік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rurik.com.ua/news/814-10022013.html>
9. Кігель В. Р. Ем-модель оптимізації мультивалютного резерву за умов курсового ризику. Електронна бібліотека Університету Економіка та права «КРОК» / В. Р. Кігель [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://library.krok.edu.ua/ua/kategoriji/materiali-konferentsij/89-em-model-optimizatsii-multyvalutnoho-rezervu-za-umov-kurovoho-ryzyku>
10. Копитко М. І. Дослідження підходів щодо визначення категорії «Економічна безпека підприємства». Електронна бібліотека Університету Економіка та права «КРОК» / М. І. Копитко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://library.krok.edu.ua/ua/kategoriji/statti/133-doslidzhennia-pidkhodiv-shchodo-vyznachennia-katehorii-ekonomichna-bezpeka-pidpriemstva>
11. Рибнікова Н. О. Діагностика стану економічної безпеки підприємства за методом кореляційної адаптометрії : показники та об'єкти оцінки / Н. О. Рибнікова // Науковий вісник ЛНТУ України. – Львів, 2011. – Вип. 21.6. – С. 294-300.
12. Криклій О. А. Система фінансового аналізу банку [Текст] / О. А. Криклій, О. В. Крухмаль // Економічний аналіз. – 2012. – Випуск 11. – Частина 1. – С. 377-383.

УДК 631.11: 330.142.211

М.Д. Гилка
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фундаментальної, прикладної
та загальноекономічної підготовки,
Інститут управління природними ресурсами,
Університет економіки та права «КРОК»*

Аналіз процесу формування та відтворення основного капіталу аграрних підприємств

Досліджено процес формування та відтворення основного капіталу аграрних підприємств, визначено джерела фінансових ресурсів для здійснення цих процесів, обґрунтовано заходи із забезпечення оптимізації процесу формування та відтворення основного капіталу.

Ключові слова: основний капітал, аграрні підприємства, відтворення основного капіталу.

*М.Д. Гилка
кандидат экономических наук,
доцент кафедры фундаментальной, прикладной и
общеэкономической подготовки,
Институт управления природными ресурсами,
Университет экономики и права «КРОК»*

Анализ процесса формирования и воспроизводства основного капитала аграрных предприятий

Исследован процесс формирования и воспроизводства основного капитала аграрных предприятий, определены источники финансовых ресурсов для осуществления данных процессов, обоснованы меры по обеспечению оптимизации процесса формирования и воспроизводства основного капитала.

Ключевые слова: основной капитал, аграрные предприятия, воспроизводство основного капитала.

*M.D. Hylka
PhD in Economics,
Associate Professor of Fundamental, Applied
and General Economic Training Department
Institute for Natural Resources Management
«KROK» University*

Analysis of the process of formation and reproduction of main capital of agricultural enterprises

The process of creation and reproduction of fixed capital of agricultural enterprises is researched, financial resources for the implementation of these processes are defined, reasonable measures to ensure the optimization of the process of formation and reproduction of capital are substantiated.

Keywords: capital, agricultural enterprises, reproduction of capital.

Постановка проблеми

Процес переходу до ринкових умов економічної діяльності зумовив виникнення нових організаційно-правових форм господарювання та зміну форм власності на засоби виробництва, що сприяло затяжній трансформаційній кризі в усьому агропромисловому комплексі, негативно вплинуло на діяльність аграрних підприємств та, зокрема, на їхню матеріально-технічну базу, характер якої визначає основний капітал. Відбулися суттєві зміни у процесах формування та відтворення основного капіталу.

Ефективність аграрного виробництва детермінується структурною комплексністю всіх факторів виробництва. В їхній триєдиній сукупності – земля, праця, капітал – рівнозначну вагу має основний капітал. Процес формування його оптимального складу та структури не лише визначає рівень капіталоозброєності та продуктивності праці, а й здатність підприємств встояти в конкурентній боротьбі

на вітчизняному та світовому ринках аграрної продукції. Нині, в епоху науково-технічного прогресу, інноваційних технологій та інформаційної економіки, роль основного капіталу ще більше зростає, а тому стабілізувати та підвищити ефективність аграрного виробництва без належного забезпечення основним капіталом не видається можливим. Тому виникає необхідність дослідження процесів формування та відтворення основного капіталу аграрних підприємств у сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідження проблем, що виникають у процесі формування та відтворення основного капіталу, здійснювали ще класики економіки А. Маршал [1], К. Маркс [2], Ж.-Б. Сей [3], Й. Шумпетер [4]. Основний капітал не залишається поза увагою сучасних зарубіжних учених, зокрема К. Макконнелла [5], С. Брю [5], П. Семюелсона [6], В. Нордгауза [6].

Проблемам формування, відтворення та використання основного капіталу аграрних підприємств приділяють увагу українські вчені-економісти. Так, організаційні та методичні засади оцінки основних засобів, проблеми практики їхньої переоцінки досліджено І. Левицькою [7], Л. Ловінською [8], Г. Підлісецьким [9]. Питанням державної підтримки матеріально-технічного забезпечення аграрних підприємств присвячено наукові дослідження О. Олійника [10] і Т. Калашнікової [10]. Методи та програми технічного оснащення сільського господарства вивчав О. Петриков [11] тощо.

Однак орієнтація на динамічне ринкове середовище та інноваційний розвиток аграрного сектору економіки актуалізують необхідність продовження досліджень аналізу забезпечення процесу формування оптимального складу та структури основного капіталу, його розширеного відтворення, підвищення ефективності використання тощо.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Більшість учених, що досліджують проблеми формування, відтворення та ефективності використання основного капіталу аграрних підприємств України, спільні в тому, що на сьогодні забезпеченість їх основним капіталом є незадовільною як у кількісному, та і в якісному плані [12, с. 56]. Також наголошується на тому, що значно нижчою за нормативну є частка основного капіталу в структурі авансованого капіталу в аграрний сектор, яка, відповідно до технологічних нормативів, повинна становити 40%, у тому числі для виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції – 20-40% [13, с. 58]. У зв'язку з цим доцільно продовжувати дослідження процесів формування та відтворення основного капіталу, визначити джерела, за рахунок яких можна оновити основний капітал, забезпечити його оптимальний склад і структуру та визначити заходи покращання існуючої ситуації.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження процесу формування та відтворення основного капіталу аграрних підприємств, визначення джерел фінансових ресурсів для здійснення цих процесів, обґрунтування заходів із забезпечення оптимізації процесу формування та відтворення основного капіталу.

Вклад основного матеріалу дослідження

На сьогодні в Україні аграрний сектор у достатній кількості забезпечений земельними та трудовими ресурсами, однак незадовільною залишається забезпеченість основним капіталом, зокрема його активною частиною. Так, якщо у 2000 р.

питома вага основного капіталу аграрних підприємств у структурі основного капіталу підприємств за всіма видами економічної діяльності становила 11,6%, у 2005 р. – 5,9%, то у 2010 р. знизилася до 1,7%, а у 2013 р. – до 1,5% [14, с. 77]. Як бачимо, протягом аналізованого періоду спостерігається чітка тенденція до зменшення питомої ваги основного капіталу аграрних підприємств у структурі основного капіталу підприємств за всіма видами економічної діяльності. За період з 2000 р. до 2007 р. вартість основного капіталу аграрних підприємств зменшилася на 20%. Починаючи з 2008 р., спостерігаємо тенденцію до зростання вартості основного капіталу. Так, у 2013 р., порівняно з 2008 р., вартість основного капіталу аграрних підприємств зросла на 42,7%, а порівняно з 2000 р. – на 38,9% [14, с. 77].

Протягом аналізованого періоду спостерігаємо тенденцію до зростання вартості введених у дію нових об'єктів основного капіталу. Так, у 2000 р. вартість введених у дію нових об'єктів основного капіталу становила 3067 млн грн, у 2005 р. вона зросла у понад 2 рази і становила 6389 млн гривень. У 2013 р., порівняно з 2000 р., вартість введених у дію нових об'єктів основного капіталу зросла в 4,9 рази і становила 14991 млн грн. [14, с. 80]. Незважаючи на це, на досить високому рівні залишається ступінь зносу основного капіталу аграрних підприємств. Так, у 2000 р. ступінь зносу основного капіталу становив 48,3%, у 2005 р. – 50,6%, у 2013 р. – 34,2%, тобто більш ніж третя частина основного капіталу аграрних підприємств зношена [14, с. 81]. Хоча протягом аналізованого періоду спостерігаємо зменшення ступеня зносу основного капіталу, однак його тенденція не має чітко вираженого характеру.

Проаналізувавши показники забезпеченості основним капіталом аграрних підприємств України (табл. 1), бачимо, що протягом аналізованого періоду спостерігалася тенденція до їх зростання. Так, у 2013 р., проти 2000 р., капіталоозброєність праці зросла у 5,9 рази, капіталозабезпеченість сільськогосподарського виробництва зросла на 33,7%, продуктивність праці зросла в 7 разів. Однак, варто зауважити, що це зростання відбувався за рахунок екстенсивних факторів. Так, зростання капіталоозброєності праці відбулося за рахунок того, що протягом аналізованого періоду чисельність працівників зменшилася в 4,2 рази, тоді як вартість основного капіталу зросла лише на 38,9%, тобто темпи зниження чисельності працівників аграрного сектору значно випереджали темпи росту вартості основного капіталу. Дещо кращою можна вважати ситуацію зі зростанням продуктивності праці, оскільки протягом аналізованого періоду поряд із значним скороченням чисельності працівників аграрного сектору вартість валової продукції сільського господарства зросла на 67,4%.

Таблиця 1

Динаміка показників забезпеченості та ефективності використання основного капіталу аграрних підприємств України

Показник	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2013 р.	2013 р. у % до 2000 р.
Капіталоозброєність праці, тис. грн	34,7	52,1	138,1	203,1	585,3
Капіталозабезпеченість на 100 га с.-г. угідь, тис. грн	241,8	195,5	280,9	323,3	133,7
Продуктивність праці, тис. грн	54,2	125,0	241,8	382,5	705,7
Капіталовіддача, грн	1,6	2,4	1,8	1,9	118,8
Рівень рентабельності основного капіталу, %	-	11,4	15,5	11,8	x

Джерело: розраховано автором на основі [14, с. 77; 126; 333]

Варто зазначити, що показники ефективності використання основного капіталу є досить низькими. Так, протягом аналізованого періоду капіталовіддача зросла на 18,8%, хоча чіткої тенденції до її зростання не спостерігається. Найвищою капіталовіддача була у 2005 р., що пояснюється найнижчою вартістю основного капіталу. Рівень рентабельності основного капіталу у 2013 р., порівняно з 2005 р., зріс лише на 0,4 пункта.

Отже, незважаючи на зростання показників забезпеченості основним капіталом аграрних підприємств України, не можемо однозначно стверджувати, що протягом досліджуваного періоду відбулися позитивні зрушення щодо фактичної наявності та відтворення основного капіталу. Підтвердженням цього є аналіз показників відтворення та руху основного капіталу в аграрних підприємствах України (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка показників відтворення та руху основного капіталу аграрних підприємств України

Показник	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2013 р.	2013 р. у % до 2000 р.
Надходження	0,03	0,09	0,07	0,11	366,7
Вибуття	0,11	0,12	0,06	0,08	72,7
Приросту	0,29	0,74	1,26	1,33	458,6
Зносу	0,48	0,51	0,41	0,34	70,8
Придатності	0,52	0,49	0,59	0,66	126,9

Джерело: розраховано автором на основі [14, с. 77-85]

Проаналізувавши показники руху та відтворення основного капіталу аграрних підприємств України, бачимо, що протягом 2000-2009 рр. основного капіталу вибувало більше, ніж надходило на підприємства, починаючи з 2010 р. ситуація дещо покращується. Протягом 2000-2005 рр. придатною до використання була лише половина основного капіталу, у 2013 р. зношеною залишається третя частина основного капіталу, а дві треті – придатні до використання у виробничому процесі.

Процес формування та відтворення основного капіталу можна забезпечити за рахунок надходжень фінансових ресурсів із внутрішніх і зовнішніх джерел. Як відомо, внутрішніми джерелами відтворення основного капіталу в аграрних підприємствах є прибуток та амортизаційні відрахування. Здебільшого основний капітал, відтворений за рахунок власних джерел, використовується більш ефективно. Позитивними особливостями власних джерел відтворення основного капіталу є швидкість і простота залучення, висока віддача за критерієм норми прибутковості капіталу, що інвестується, низький ризик неплатоспроможності та банкрутства підприємства при його використанні, повне збереження управління у засновників підприємства.

Розглядаючи фінансові результати діяльності аграрних підприємств України, зауважимо, що у 2010 р. 30,4% із них були збитковими, у 2013 р. – 19,8% [14, с. 131]. Зрозуміло, що для цих підприємств неможливим є розширене відтворення основного капіталу за рахунок прибутку, а амортизаційні відрахування втрачають своє значення. Амортизаційні відрахування є одним із головних внутрішніх джерел відтворення основного капіталу. При цьому вони, по-перше, можуть прямо використовуватися для відтворення основного капіталу та, по-друге, підвищують собівартість продукції, зменшуючи тим самим загальну масу прибутку платника податку.

Питома вага амортизаційних відрахувань, нарахованих аграрними підприємствами України протягом аналізованого періоду, характеризується нечіткою тенденцією до зменшення. Так, якщо у 2000 р. амортизаційні відрахування у структурі операційних витрат аграрних підприємств займали 5,8%, то у 2005 р. – 3,8%, а у 2013 р. вже 5,5% [14, с. 131]. Вважаємо, що суми нарахованих амортизаційних відрахувань недостатньо для забезпечення простого відтворення основного капіталу в тих аграрних підприємствах, які здійснюють беззбиткову господарську діяльність. Тому, за цих обставин важливого значення набувають зовнішні джерела відтворення основного капіталу.

Основним серед зовнішніх джерел відтворення основного капіталу є інвестиції. Як вважає професор Г. Черевко, для забезпечення достатньо високого рівня інвестицій у відтворення основного капіталу аграрних підприємств необхідно суттєво покращити інвестиційний клімат в аграрному секторі, щоб зробити його потенційно привабливим для вітчизняних і зарубіжних інвесторів. Саме формування сприятливого інвестиційного клімату, а також стимулювання інвестиційних процесів засобами непрямого впливу є головним завданням держави, оскільки прямі державні кошти потрібно виділяти лише для фінансування програм державного рівня [15, с. 104].

Аналізуючи інвестиції в основний капітал аграрних підприємств України, зауважимо, що їхня питома вага в структурі інвестицій в основний капітал підприємств усіх видів економічної діяльності була досить низькою. Так, у 2010 р. вона становила 6%, у 2013 р. – 7%, що свідчить про відсутність пріоритетності розвитку аграрного сектору, порівняно з іншими видами економічної діяльності. Також зазначимо, що у 2013 р. 86% інвестицій в основний капітал аграрних підприємств спрямовувалися на технічне переоснащення і реконструкцію діючого основного капіталу і лише 14% – на будівництво та придбання нового. Вважаємо, що ця ситуація, якраз і свідчить про відсутність сприятливого інвестиційного клімату в аграрному секторі країни.

Висновки

Отже, для забезпечення оптимального процесу формування та відтворення основного капіталу аграрних підприємств за умов обмеженості внутрішніх і зовнішніх джерел відповідно до забезпечення сталого розвитку сільських територій і структурних змін в аграрному секторі вважаємо за необхідне:

- забезпечити вищий рівень фінансування техніко-технологічного переобладнання аграрного виробництва порівняно з питоною вагою аграрного сектору у валовій доданій вартості країни;
- удосконалити напрями, форми та розміри державної фінансової підтримки аграрних виробників із застосуванням обґрунтованих еквівалентних цін на аграрну продукцію;
- сприяти розвитку вітчизняного аграрного машинобудування;
- збільшити фінансування наукових досліджень у галузі розроблення і вдосконалення тракторів та іншої техніки з метою підвищення їх конкурентоспроможності;
- провести реформування амортизаційної системи в інвестиційному напрямі стимулюванням створення та використання за призначенням амортизаційного фонду шляхом акумулювання амортизаційних коштів на окремому банківському рахунку;
- сприяти залученню інвестицій з інших галузей економіки та прямих іноземних інвестицій через створення сприятливого інвестиційного клімату за рахунок відповідних заходів, зокрема розроблення стабільної нормативно-правової бази,

прийняття законодавчих актів про правила вивезення капіталу, стимулювання іноземних інвесторів, формування ринку цінних паперів тощо.

Література

1. *Marshall A.* Principles of Economics: An introductory volume / A. Marshall. – London, UK : Macmillan, 1990. – 568 p.
2. *Маркс К.* Капитал. Критика политической экономии : [В 25 т. Т. 3, ч. 1] / Карл Маркс, Фридрих Энгельс. – М. : Финансы и статистика, 1978. – 614 с.
3. *Сей Ж.-Б.* Трактат политической экономии / Ж.-Б. Сей. – М. : 1986. – 518 с.
4. *Шумпетер Й.* Теория экономического развития / Й. Шумпетер ; пер. с англ. – М. : Прогресс, 1992. – 455 с.
5. *Макконнелл К. Р.* Экономикс : принципы, проблемы и политика / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю ; пер. с англ. 11-го изд. – К. : Хагар-Демос, 1993. – 785 с. : табл., граф.
6. *Семюелсон Пол А.* Макроекономіка / Пол А. Семюелсон, Вільям Д. Нордгауз ; пер. з англ. – К. : Вища школа, 1994. – 415 с.
7. *Левицька І.* Відтворення основних засобів : теорія і практика : моногр. / І. Левицька. – Тернопіль : ТзОВ «Терно-граф», 2010. – 272 с.
8. *Ловінська Л.* Оцінка в бухгалтерському обліку : моногр. / Л. Ловінська. – К. : КНЕУ, 2006. – 256 с.
9. *Підлісецький Г.* Удосконалення переоцінки основних засобів аграрного сектору в системі їх відтворення / Г. Підлісецький, М. Могилова // Економіка АПК. – 2010. – № 12. – С. 41-47.
10. *Олійник О.* Державна підтримка матеріально-технічного забезпечення аграрних підприємств / О. Олійник, Т. Калашнікова // Економіка АПК. – 2012. – № 7. – С. 95-100.
11. *Петриков О.* Здаєш машину – отримуєш дисконт на нову / О. Петриков // Урядовий кур'єр. – 2011. – № 3.
12. *Черевко Г. В.* Особливості сучасного етапу формування матеріально-технічної бази сільського господарства України / Г. В. Черевко // Організаційно-економічні та правові проблеми розвитку сільського господарства та сільських територій : Зб. наук. доп. та ст. [За ред. проф. Ю. Губені]. – Львів : Українські технології, 2012. – 467 с.
13. *Могилова М. М.* Економічні проблеми формування та відтворення основних засобів у сільському господарстві / М. М. Могилова, Г. М. Підлісецький, Я. К. Білоусько // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 55-61.
14. Статистичний щорічник України за 2013 рік / [за ред. О. Осауленка]. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 527 с.
15. *Черевко Г. В.* Державне регулювання економіки в АПК : навч. посібник / Г. В. Черевко. – К. : Знання, 2006. – 339 с.